

передбачають нормативного механізму надання відповідних платних послуг. В ідеалі, здається все добре. Невинуваті особи, які тримаються під вартою у слідчих ізоляторах, не мають зазнавати будь-яких обмежень, і умови їх тримання мають бути різними, залежно від сучасних умов ринкової економіки й розшарування суспільства на бідних і багатих, а в установах виконання покарань усі (засуджені) будуть у рівних умовах і відбуватимуть встановлене судом покарання за вчинений злочин. Проте виникає низка уточнюючих запитань, що наводять на науково-практичну дискусію. Звертаючи увагу керівництва Міністерства юстиції України, як суб'єкта забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, що запровадження платних камер у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України під гаслом «чергового реформаторського кроку» не має бути квазі-заміною належному фінансуванню потреб пенітенціарної системи, адже криє в собі як криміногенні й інші інституціональні ризики, так і являє собою один зі способів порушення принципів справедливості та рівності перед законом відповідних суб'єктів праввідносин у сфері кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення: 29.01.2021).

Богатирьов І. Національна програма трансформації Кримінально-виконавчої системи в Пенітенціарну систему України: проект. Юридичний вісник України. № 3(1280). 2020. (24–30 січ. 2020 р.). С. 11.

Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Анотація. У статті розкрито проблем попередження злочинів, центральною фігурою яких є особа потерпілого, його поведінка, роль, данні, значущість та особливості стану. Визначені критерії класифікації віктимної поведінки жертви злочину.

Ключові слова: злочин, жертва, віктимна поведінка.

Abstract. The article reveals the problem of crime prevention, the central figure of which is the identity of the victim, his behavior, role, data, significance and features of the condition. The criteria for classifying the victim's victim behavior are defined.

Keywords: crime, victim, victim behavior.

Тривалий час у вітчизняній правовій теорії і практиці при дослідженні проблем попередження злочинів, центральною фігурою виступала особа злочинця. Але в усіх злочинах завжди є потерпілий, без участі якого немає кримінального конфлікту. У багатьох випадках розвиток і кульмінація злочину певною мірою є наслідком віктимної (провокуючої) поведінки потенційного потерпілого. Тому вивчення злочинності неможливе без урахування та ретельного аналізу тих взаємозв'язків та особливостей, що існують між злочинцем і його жертвою.

Роль жертви у кримінологічному механізмі злочину може бути найрізноманітнішою – від нейтральної до максимально провокуючої злочинця на вчинення злочину. Особливе віктимологічне значення має провокуюча поведінка жертви внаслідок її високого віктимного потенціалу. Дуже часто така поведінка є приводом і джерелом конфлікту.

Кримінологічна значущість віктимної поведінки, що характерна для багатьох жертв злочинів, уможливує певну їх класифікацію. Класифікація потерпілих від злочинів має важливе значення для запобігання злочинам, оскільки мета її розробки полягає в підвищенні ефективності профілактики злочинів і забезпеченні охорони громадян як потенційних жертв.

Матеріали досліджень і дані кримінально-правової статистики свідчать, що значна кількість протиправних діянь зумовлені поведінкою самої жертви злочину, а саме: особливостями ситуаційного стану (сп'яніння), станом здоров'я (дефекти органів сприйняття), особливим психічним настроєм, пов'язаним з неадекватними діями у звичайній ситуації; недбалим ставленням до безпеки своєї особистості, честі, гідності та збереження майна; небажанням повідомити правоохоронним органам про злочинні дії, що вже мали місце стосовно неї; легковажним ставленням до правил, які покликані охороняти суспільний порядок і безпеку; участю в незаконній угоді; провокаційною поведінкою.

За своїм характером віктимна поведінка може бути: конфліктною, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію чи бере активну участь у конфлікті, що виник (є ініціатором бійки або вступає в бійку на боці однієї зі сторін); провокаційною (демонстрування багатства, неправильна поведінка жінки, що створює враження про її доступність, тощо); легковажною (довірливість і наївність неповнолітніх та інших осіб, які неспроможні протистояти

нападникові, створення аварійних ситуацій на шляхах пішоходами й водіяма тощо).

У межах криміногенної ситуації поведінка жертви може бути оцінена як:

негативна, тобто така, що провокує злочин або створює для нього об'єктивно сприятливу ситуацію (форми провокації різні: від фізичного чи психічного насилля стосовно злочинця чи його близьких до їх образи, проявів неповаги до громадського порядку та загальноновизнаних норм моралі);

позитивна, що проявляється у протидії злочинцеві, у виконанні громадського обов'язку тощо;

нейтральна, що не сприяла вчиненню злочину [2, с. 108].

Також більшість вчених кримінологів вважають, що до основних підстав для класифікації жертв злочинів належать стать, вік, професійна приналежність, морально-психологічні особливості особи (що сприяє швидкому складанню особистісно-віктимологічної типології) та ін.

Особистісні якості жертв актуалізуються певними ситуативними факторами, що дає підстави для такої їх класифікації:

агресивні жертви – особи, поведінка яких пов'язана з нападом на особу, що в подальшому завдає шкоду, або інших осіб чи іншими подібними діями (образою, наклепом, знущанням тощо). Для жертв цього типу характерно умисне створення конфліктної ситуації;

активні жертви – особи, чия поведінка, хоча й не пов'язана з нападом або створенням конфлікту, проте активно сприяє завданню їм у кінцевому підсумку шкоди (звертаються з проханням про завдання їм шкоди або вчинення дій, що об'єктивно призводять до завдання шкоди чи в інші способи викликають такі дії, а також завдають шкоди самі собі);

ініціативні жертви – особи, поведінка яких має позитивний характер, але призводить до завдання їм шкоди;

пасивні жертви – особи, які не опираються злочинцю з об'єктивних і суб'єктивних причин;

некритичні жертви – особи, для яких характерні необачливість, невміння правильно оцінювати життєві ситуації;

нейтральні жертви – ті, що не сприяють вчиненню проти них злочину.

Кримінологи України вважають, що основним критерієм, на підставі якого необхідно класифікувати потерпілих від злочинів, є ступінь віктимності, який відбиває в найзагальнішому вигляді віктимогенну деформацію особи, професійну, вікову віктимність і віктимну патологію. На цій підставі вчені пропонують таку класифікацію жертв:

випадкова жертва, тобто особа стає жертвою в результаті збігу обставин. Взаємовідносини, що виникають, не залежать ні від волі бажання жертви, ні від волі й бажання злочинця;

жертва з незначними якостями ризику, тобто особа, якій притаманні, як і всім нормальним людям, фактори ризику й віктимність якої знезацька різко підвищується під впливом конкретної несприятливої ситуації;

жертва з підвищеними якостями ризику, тобто особа, стосовно якої діє комплекс факторів ризику. До цієї групи належать два основних типи жертв: 1) жертви необережних злочинів, коли характер виконуваної ними роботи або їх поведінка у громадських місцях містить підвищену віктимність; 2) жертви умисних злочинів, соціальний статус яких при виконанні ними їх соціальних ролей містить підвищений ризик віктимності (працівники поліції, охорони).

жертва з високим рівнем ризику. Морально-соціальна деформація такої особи практично не відрізняється від правопорушників і характеризується стійкою її антисоціальністю (повії, наркомани, алкоголіки та ін.) [1, с. 130.]

Як зазначалося, класифікація жертв необхідна не тільки для їх вивчення, а й більшою мірою для організації спеціального напрямку попереджувальної роботи – віктимологічної профілактики. У віктимологічній профілактиці вирізняються два основні напрями попереджувальних заходів, об'єктами яких є віктимологічні ситуації; безпосередньо потенційні й реальні жертви на індивідуальному і груповому рівнях.

При реалізації першого напрямку необхідну увагу приділяють заходам, спрямованим на усунення віктимно небезпечних ситуацій (патрулювання, обладнання технічними засобами охорони й безпеки, поліпшення організації дорожнього руху, залучення громадськості до вирішення завдань колективної й особистої безпеки та ін.).

При реалізації другого напрямку необхідно здійснювати заходи виховного впливу, професійного навчання, правової пропаганди, медичного характеру, забезпечення населення спеціальними засобами захисту тощо.

Отже, одним із чинників зменшення злочинності є віктимологічна профілактика. Яка у свою чергу полягає у вивченні значення особи потерпілого, тобто, визначенні кола осіб, які найчастіше стають жертвами злочинів; вивченні зв'язку між поведінкою потерпілого і злочинця; вивченні формуючого впливу поведінки й особи потенціальної жертви на особу частини злочинців; розробці профілактичних заходів, спрямованих на усунення причин, внаслідок дії яких особа може опинитися в ролі жертви.

Список використаних джерел

1. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминология: Курс лекцій. К.: МАУП, 2002. 295 с.
2. Иванов Ю. Ф., Джужа О. М. Криминология : навч. посіб. К. : Паливода А. В. 2006. 264 с.